

Изденүүчү Аида Супаеванын “Манас” эпосунда оору жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы (С. Каралаев, С. Орозбаков жана Жусуп Мамайдын вариантын салыштыруу) деген темадагы 10.02.01 кыргыз тили адистиги боюнча жазылган филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишине

ПИКИР

Кыргыз элинин салттуу билимдеринин табиятына жана алардын эл ичине тарап колдонулушуна байланышкан маселелерге акыркы убактарда гана көңүл бурулуп, алар философиялык, тарыхый, этнографиялык, медициналык, этнопедагогикалык өңүттөн карала баштады. Элдин салттуу билимдери, анын күнүмдүк турмуштук жашоодо колдонуу жөнүндөгү маалымат ооздон оозго өтүп, элдик оозеки фольклордук чыгармаларда чагылдырылган дарыгерлик бир муундан экинчи муунга өтүп отурган. Мындай маалымат кыргыз элинин руханий-маданий дөөлөттөрүнүн башат булагы болгон “Манас” эпосунун ар кыл варианттарындагы материалдарында кеңири берилген, өзүнүн атайы атоо сөз бирдиктери, терминологиялык системасы да калыптанып калган. Бирок, бул маселе, б.а., элдик салттуу билимдеринин аталыштары, дарылоо ыкмаларынын, колдонулган аспаптардын, дары-дармектердин аттары, терминологиялык системасы лингвистикалык өңүттө илимий иликтөөгө алынып, ал тилдик бирдиктердин функционалдык-семантикалык, структуралык, мүмкүнчүлүккө жараша тарыхый семантикалык-этимологиялык табияты аныктала элек эле. Ушул аспекттерден алганда изденүүчү Аида Супаеванын аталган темада кандидаттык диссертация катары жүргүзгөн изилдөө ишинин актуалдуулугунда шек жок. Анткени, биринчиден, “Манас” эпосу тилинин байлыгын боюна сиңирген лингвистикалык булак, экинчи жагынан, кыргыз элинин руханий маданиятын, дүйнө таанымын чагылдырган тарыхый этнографиялык булак, мында кыргыз элинин бери болгондо 10-11 кылымдык

жашоо тиричилиги көркөм сөздүн кудурет күчү аркылуу поэтикалык мүнөздө понарамдуу сүрөттөлөт. Ошондуктан элдик салттуу билимдердин бир багыты катары оору жана аны айыктырууга, дарылоого байланыштуу дарылардын, аспап-куралдардын аталыштарын, терминологиялык системаны тилдик аспектерден талдап, алардын структурасын, функционалдык-семантикалык өзгөчөлүктөрүн, этимологиялык тарыхый семантикасын бир гана манасчынын вариантындагы эмес, эки башка мамлекеттин аймагында жаралган улуу үч залкар манасчынын вариантындагы материалдардын негизинде талдоо жүргүзүү изилдөөнүн иллюстративдик материалдарынын ишенимдүүлүгүн арттырат. А бул өз кезегинде диссертациялык иштин жалпы сапатына, илимийлүүлүгүнө оң таасирин тийгизет.

Ушул ишке байланыштуу дагы бир жагдайын өзгөчө белгилөөгө болот: “Манас” эпосунун ар кыл варианттарында коомдун тигил же бул багыт-тармактарына байланыштуу атоолор, терминологиялык мүнөздөгү тизмектер, аталыштар арбын учурайт, а түгүл бүгүнкү күндө мааниси күнүрттөнүп түшүнүксүз болуп кеткен лексикалык бирдиктер да жолугат. Ушул өндүү аталыштарды тизмелеп чыгып, маанилерин ачып түшүндүрмөсүн берүү илимий жактан эле эмес, практикалык да чоң мааниге ээ. Кыргыз тилинин тарыхый түшүндүрмө сөздүгүн түзүү үчүн зарыл. Ушул өңүттө да А. Супаеванын изилдөөсү өтө маанилүү изилдөө деп эсептесек болот.

Изилдөө үч главадан турат. Биринчи главада кыргыз элинин салттуу билими, ал жөнүндөгү түшүнүк анын негизги багыттары, түрлөрү, өнүгүшү, колдонулушу сыяктуу этнографиялык мүнөздөгү кыскача маалыматтар берилет. Туура, бул багытта ушул өңүттө айрым бир эмгектер иштелген. Бирок бул изилдөөсүндө А. Супаева ошол этнографиялык маалыматтар жөнүндө өзүнүн лингвистикалык багытта жүргүзө турган ишине ылайыктуу негизде гана кыскача маалымат берет. Мындай маалымат зарыл. Ушул өңүттөн карасак, изилдөө белгилүү даражада этнолингвистикалык мүнөзгө ээ.

Иштин экинчи главасы изилдөөнүн методу, методологиясы, өңүттөрү, принциптери тууралуу салттуу маалыматтар менен катар талдоого, изилдөөгө алына турган материалдар жөнүндө кабар берилет, этнолингвистикага тиешелүү маалымат айтылат.

Иштин үчүнчү главасында изилдөөнүн негизги аналитикалык бөлүмү катары изилдөөгө коюлган, чечүү үчүн белгиленген маселелер кеңири талдоого алынат. Ооруга, аны айыктырууга байланыштуу дары-дармек, аспап-курал, алардын түрлөрү, аталыштары тематикалык бир канча топко жиктештирилип, ар бир аталыштын, терминдик түшүнүктүн тилдик структурасы, семантикасы, этимологиясы каралат.

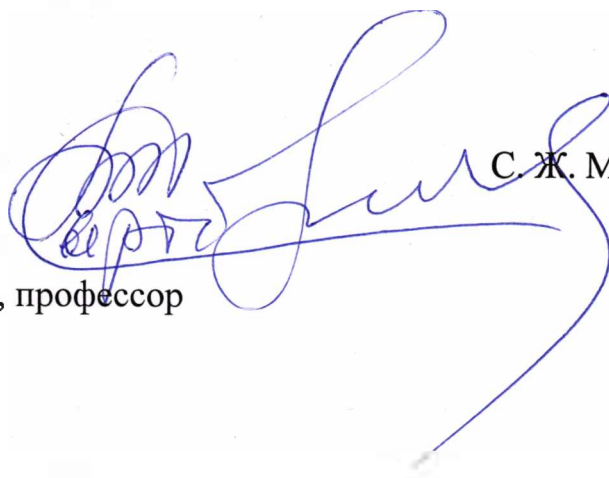
Арийне, ооруга аны дарылоого байланыштуу аталыштардын этимологиясын аныктоодо, албетте, айрым кыйынчылыктар болгондугун, алар кийин дагы такталууга, толукталууга муктаж экендигин белгилемекчимин.

А. Супаеванын “Манас” эпосунда оору жана аны айыктырууга байланыштуу аталыштардын структурасы, семантикасы жана этимологиясы (С. Каралаев, С. Орозбаков жана Жусуп Мамайдын варианттарын салыштыруу) деген темадагы изилдөөсү 10.02.01 - кыргыз тили адистиги боюнча толук бүткөн иш деп эсептейм жана кандидаттык диссертация катары коргоого сунуш кылам.

Изилдөөнүн илимий жетекчиси

КР УИАнын академиги,

филология илимдеринин доктору, профессор

С. Ж. Мусаев

03.06.2024